Christian Ethics in educational institutions of Ukraine

O. Ohirko

ORCID 0000-0001-7563-6992

Lviv Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 11.03.2018

Accepted 29.06.2018

Lviv Stepan Gzhytskyi
National University of
Veterinary Medicine and
Biotechnologies, Lviv,
Ukraine

50, Pekarsk, st.
Lviv, Ukraine

+380672702083

OhirkoOleh@gmail.com

Огірко, О.В. (2018).
Християнська етика в
навчальних закладах
України. Fundamental and
applied researches in
practice of leading scientific
schools, 27 (3), 73–80.

Ohirko, O. (2018). Christian Ethics in educational institutions of Ukraine. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools, 27 (3), 73–80.

The article deals with aspects of Christian Ethics as an integral part of Christian Philosophy. It is a science of the moral good of man based on absolute values, which is filled with Christian Culture. Christian Ethics is based on universal moral law of humankind that is Ten Commandments of God and Two Fundamental Commandments of Christian Love and on Seven Corporal and Spiritual Works of Mercy, Evangelical Counsels and Beatitudes. Christian Ethics calls on respecting of life as the God's Gift.

Christian Ethics complements and ennobles natural Ethics by adding the revealed truths. Christian Ethics is a doctrine common to all Christian denominations in Ukraine.

Christian Ethics is a powerful educational tool in the formation of theological, moral and public virtues. Characterized interconfessional problems of teaching Christian Ethics. Christian Ethics is faith, hope and love for good. Education and upbringing in Christian Ethics is carried out on the principle of Christocentrism. In high school, the problem of teaching Christian Ethics touches on issues related to the formation of world outlook, spirituality and morality of youth.

Keywords: Ethics; Philosophy; teleologism; deontologism; personalism; Christian Ethics; body; soul; spirit; Christocentrism.

Християнська етика в навчальних закладах України

O.V. Oгірко

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Львів, Україна

У статті розглядаються аспекти християнської етики як складової частини християнської філософії. Вона є наукою про моральне добро людини на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура. Християнська етика ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських радах і блаженствах. Вона закликає шанувати життя як дар Божий.

Ключові слова: етика; філософія; телеологізм; деонтологізм; персоналізм; християнська етика; тіло; душа; дух; христосентризм.

*“Виховати людину інтелектуально, не виховавши її морально,
– означає виростити загрозу для суспільства” (Т. Рузвельт)*

Вступ

Виховання української молоді у сучасному глобалізованому, секуляризованому й прагматичному суспільстві, очевидно, залишатиметься актуальною й складною проблемою. Християнська етика як складова частина філософії християнства і його Церкви покликана в нинішньому суспільстві вирішити проблеми духовно-морального виховання дітей та молоді, вказуючи йому правдиві орієнтири для досягнення вічного щастя та засоби його досягнення. Християнська етика – це не експериментальний предмет, а цілісна концепція духовно-морального виховання в сучасному поліконфесійному суспільстві України. Виховний потенціал предмета переоцінити важко. Крім виховної, він виконує ще й пізнавальну функцію: даючи знання про духовний устрій Всесвіту, предмет формує гармонійну особистість. Християнська етика сприяє самовираженню людини щодо віри. Вона пропонує Мудрість Божу, яку об’явив Господь Бог. Через цей предмет йде духовне збагачення і духовне самовираження. Відомий український педагог Костянтин Ушинський зазначав, що знання без особливих труднощів можна передати слухачам за 15-20 хвилин, а моральні переконання проходять довгий шлях, утворюючись поступово.

Сьогоднішній шлях освіти: від homo sapiens до homo spiritus. Українська педагогічна думка в дискусії про те, що мало б бути пріоритетним у навчальному закладі – навчання чи виховання – схилилася до світової: виховання. Та виховання й навчання – взаємообумовлені процеси. Тому знання, які несуть предмети, – це необхідна теоретична основа для виховання. Отже, вихована людина – це не якась інша людина, ніж та, яка є переконаною в істинності своїх знань. Знання не заради знань, а вони потрібні для формування світогляду людини, для виховання її духовного типу. За Григорієм Ващенком, світогляд – золотий фонд нації. Питаннями викладання етики в навчальних закладах займалися: (Vojtyla, 1991), (Malakhov, 1996), (Kyjak, 1997), (Shostek, 1999), (Zhukovskiy, 2001), (Hildebrandt, 2002) та інші.

Мета статті охарактеризувати основні засади викладання християнської етики в загальноосвітніх та вищих школах України.

Теоретичні засади дослідження

Етику зараховують до філософських дисциплін. Вона має певну подібність з логікою та естетикою, які також використовують нормативні вимоги. Етика подає правила доброго способу життя, логіка – правила правильного мислення, а естетика – правила правильного оцінювання мистецтва. Правило “Уникай зла – твори добро” є головним правилом етики. Правила

етики наказові. Логіка не навчає: “мусиш думати правильно”. Логіка вчить: “якщо хочеш правильно мислити, дотримуйся відповідних правил”. Подібно є і в естетиці. Філософська мораль або філософська етика виражає категоричну норму: “мусиш” і тому є різниця між категоричною і гіпотетичною нормою.

Етику цікавить діяльність людини, її позиція і людина як суб’єкт, як “anima rationale” – розумна істота (з латинської мови). Ця істота прагне знати не тільки, що повинна, а й чому повинна так чи інакше чинити? Що повинна робити, і чому? – це питання філософської етики, тому вона є філософською дисципліною. Етика є нормативною наукою.

Той, хто займається етикою, не може уникнути філософських питань. Ці питання ми зустрічаємо щодня. Як конкретно діяти в тих чи інших обставинах? В цьому нам допомагає моральний досвід, яким ми володіємо. Моральний досвід – це пізнання того, що ми маємо робити. Він доступний кожній людині. Кожна наука має матеріальний і формальний предмет. Матеріальний предмет – це те чим ця наука займається. Формальний предмет – під яким кутом зору розглядається матеріальний предмет. Етика цікавиться людиною. Людина, яка виходить із дитячого віку бажає бути неповторною – у тому розумінні, що усвідомлює, що вона є особистістю (я є Я).

Етика – це філософська й нормативна теорія морального обов’язку діяння людини. До головних завдань філософської етики належить пізнання істини. Пізнана істина відкриває шлях до іншої істини, а помилка загороджує шлях до цього. Особиста свобода не може бути критерієм правильності пізнання. Треба звертатися також і до Божого Закону. Етика – співвідношення між собою та іншим (Е. Левінас).

Філософ, який займається етикою перш за все є людиною, що має власне судження. Прислухається до думки більшості, але його судження базовані на розумних аргументах. Щоб бути добрим філософом і етиком треба найперше зауважити реальність буття.

1. Подив, здивування – це те з чого народжується філософія (Платон, Арістотель). Цей подив зосереджує нашу увагу.

2. Друга причина – треба плекати дбайливе ставлення до об’єкту, перед яким стоїмо, який має багатство у собі. Ця повага включає можливість слухання. Той, хто займається етикою мусить відчувати дійсність із живою та неживою природою.

3. Те, що намагаємося зрозуміти, творить бажання пізнати істину. Маємо прагнути пізнати цю істину. Подив перед реальністю, дбайливе ставлення, прагнення істини – це фундаментальні основи філософського бачення.

4. Четвертою основою є наш досвід. Читаючи твори філософів, ми пізнаємо історію їхньої думки. Філософія починається і є результатом нашого життєвого та морального досвіду. Кожен має особистий моральний досвід, або досвід багатьох інших. Вже в

дитячому віці людина розмірковує, що таке добро, а що зло; що є гарне і що є погане. З маленького морального досвіду починаємо пошук філософських запитань. Цей досвід і досвід тих, з якими ми живемо (що їх пізнаємо через діалог) формує етичний підхід.

5. П'ята основа – свідомість умов, в яких ми жили, або живемо. Кожен з нас не є сам. Наша свідомість збагачується в діалозі з іншими людьми. Ми під впливом власної культурної формації. Наше філософсько-етичне мислення зумовлене вихованням, яке ми прийняли від релігійних традицій. Порівняти те, що ми колись набули з реальністю, у якій ми знайшлися: взяли до уваги те, що почерпнули з нашої культури і виховання та дали формувати себе.

6. Очевидність, як підхід до філософсько-етичного мислення (Rehusevych, 2007).

Характерні властивості філософської етики.

Філософська етика не є наукою, яка описує, вона є нормативною наукою, що приписує обов'язки і ставить заборони. Філософська етика має відповісти на запитання: чому треба підпорядковуватися цим нормам, щоб бути морально добрим.

Ці норми розвивають не лише особистість, а роблять чеснотливим наше життя з іншими. Етика займається моральним досвідом, що є об'єктом вивчення філософської етики.

Спочатку треба дослідити, чи існує в нас такий моральний досвід. Філософська етика є наука досить практична. Вона не тільки оцінює людську поведінку, але й коригує її. Для моралістів є важливим давати поради і приписи, виправляти помилки, скеровувати людей на добру дорогу. Коли людина дотримується цього, то заслуговує пошани; або осуду, якщо переступає ці приписи.

Етика як філософська наука, що вивчає моральний досвід. Арістотель називав її практичною філософією, на відміну від теоретичної (метафізики). У "Нікомаховій етиці" та "Евдемовій етиці" йдеться про практичну філософію, а синтезом обох етик є "Велика етика". Для Арістотеля основним завданням етики було формування цінностей, а не знань. Етику вивчають не для того, щоб знати, а щоб практикувати. Отож, вона є практичною філософією. Згідно з Арістотелем, до практичної філософії належить не лише етика, але економіка і політика. Етика Арістотеля складається з трьох частин:

1. Вчення про вище добро.
2. Вчення про чесноти загалом.
3. Вчення про окремі чесноти.

Платон поділяв філософію на: логіку, фізику, етику. Аналогічно Платону поділяв філософію і блаженний Августин (Аврелій). Секст Емпірик приводив три аналогії: філософія – це сад, у якому ростуть рослини, що дають плоди; рослини – фізика; плоди – етика; міцна огорожа у саду – логіка. Він порівнював філософію також з яйцем, де жовток – етика, білок – фізика, шкарлупа – логіка.

Французький філософ Рене Декарт (1596-1650) порівнював філософію до дерева, де коріння – метафізика, стовбур – фізика, гілки – інші науки

(медицина, механіка, етика). Як плоди не збирають ні з коріння, ні із стовбура, а з гілок, так і користь філософії пов'язана з етикою, яка є "найвеличнішою і досконалою наукою".

Етика – філософська наука, яка вивчає поведінку людини. Етика – наука про мораль. Етику часто називають моральною філософією. Сфера реальності, що досліджується етикою – це особистість людини, яка розглядається не в її фізичному або психологічному бутті, але і в бутті, що оцінюється як добре (добродіє) або зле (з вадами) самою особистістю в процесі здійснення вчинків. Природна етика будується лише на основі пізнання, доступного людському розуму. Під "Етикою першої особи" розуміється така етика, яка концентрує свою увагу на об'єкті дії (вибору) і на намірі, вкладеному в цю дію. "Етика третьої особи" прагне обґрунтувати моральність на об'єкті зовнішньої дії з визначеною тенденцією протиставити закон і свободу. Під "Етикою ситуації" мається на увазі моральна оцінка, яка висуває на перший план обставини, при яких стає можливим перетворення недозволеного в дозволене. Вважається, що моральне знання може мати місце лише всередині дії (вчинку), єдиного моменту, в якому об'єднуються загальні моральні вимоги і неповторність ситуації (деякі дослідники відносять це до етичного інтуїціонізму). "Етика емоційності" знаходиться всередині логіко-лінгвістичного емпіризму.

Історія філософії розрізняє наступні напрями гуманістичної етики: телеологізм, деонтологізм та персоналізм. Телеологізм (з грецької мови – "telos" – мета) – це етичний напрям, згідно якого все, що служить меті є добрим, а що їй не служить є злим. Оскільки за кінцеву мету життя людини вважають щастя, то цей напрям часто називають евдемонізмом. Евдемонізм – це вчення, згідно якого вчинок є морально добрим, коли він ошасливує виконавця. З огляду на мету телеологізм поділяється на:

- евдемонізм – кінцевою метою є щастя;
- гедонізм – кінцевою метою є приємність;
- перфекціонізм – кінцевою метою є досконалість згідно вчення Арістотеля та св. Фоми Аквінського;
- утилітаризм – кінцевою метою є користь, або те, що приносить користь;
- аретичний перфекціонізм – метою є чеснота, як навчали стоїки (Slipko, 2002).

Деонтономізм (деонтологізм) – це вчення, згідно якого критерієм і джерелом моральності є наказ відповідного авторитету. Цим авторитетом може бути Господь Бог, президент, парламент, або людина сама для себе. Персоналізм – це вчення, згідно якого особа є вільним виконавцем морального вчинку. Добро вчинку залежить від того, чи він служить добру людини як особи. Такий напрям найбільш відповідає змісту християнської етики.

Гуманістична етика закликає кожну людину робити добро, бо людина є доброю за природою і покликана творити добро, яке облагороджує людство.

Християнська філософія поділяється на три частини: пропедевтику (вступ до філософії), що охоплює три дисципліни – логіку, критику і методологію; властиву філософію, яка складається із спекулятивної філософії

(включає в себе онтологію та метафізику, космологію, психологію, теодицею) та практичної філософії (складається з етики та естетики). Християнська філософія несе свій початок з середини I ст. внаслідок переосмислення грецької філософії на основі Євангелії. Бог згідно християнського філософії є трансцендентним, тобто таким, що існує поза межею розумного світосприймання, а також іманентним, тобто таким, що існує в людському бутті.

На основі християнської філософії та філософської етики Отці Церкви Василій Великий (329-379), Августин (354-430) розвинули християнську етику.

Християнська етика. Християнська етика є основою формування у молоді духовно-моральних цінностей. В сучасних важких умовах неоголошеної війни в Україні питання національної безпеки держави суттєво залежать від духовно-моральних цінностей населення, формування яких варто посилити через науково-освітні процеси та закріпити законодавчо.

Об'єктами національної безпеки, згідно ст. 3 Закону "Про основи національної безпеки", є: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні та інші цінності. Під національними інтересами мається на увазі "життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток".

Проблеми викладання християнської етики в навчальних закладах України є актуальними в сьогоденні складний час безпекового, економічного та морального випробування української держави в співдружності європейських держав. Християнська етика – це не тимчасова акція, а цілісна концепція духовно-морального виховання в сучасному поліконфесійному суспільстві України. Виховний потенціал предмета переоцінити важко.

Спільну програму викладання предмета розроблено і погоджено представники ряду християнських конфесій, а саме: Української православної Церкви Московського Патріархату, Української православної Церкви Київського Патріархату, Української автокефальної православної Церкви, Української греко-католицької Церкви, Римо-католицької Церкви в Україні, Церкви християн віри євангельської України, Української християнської євангельської Церкви, Української лютеранської Церкви, Церкви євангельських християн баптистів, Церкви адвентистів сьомого дня (Barshchevskiy, 2010).

Християнська етика – це наука про моральне добро людини на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура. Християнська етика ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих (Вих. 20.2-17) і двох головних заповідях Любові (Мт. 22. 37-39), а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх (пор. Мт. 25.35-36; Лк. 6.36), євангельських радах і блаженствах (Мт. 5.3-12). Християнська етика закликає шанувати

Бога думками, словами, ділами, а також шанувати батьків, власне і чуже життя, чистоту, майно, честь, славу, гідність і почуття. Вона є об'явлена Богом у Старому Завіті (Вих. 20; Повт. 5) та проголошена Господом нашим Ісусом Христом у Новому Завіті (Мт. 5.17; Мт. 19.18-19; Мт. 22.37-40). Суть християнської етики найкраще і найзмстовніше висловив один із її засновників – блаж. Августин (Аврелій): "Ama et fac, quod vis" – "Люби Господа і роби, що хочеш", бо коли людина понад усе любить Бога, то всі її вчинки будуть скеровані на добро для ближніх.

Християнська етика не може бути адекватно зрозуміла і тим більше, прийнята, поза зв'язком з вченням по особу Христа. Цим християнська етика суттєво відрізняється від інших релігійних етик, засновники яких виступали не як предмет віри, а лише як її посередники. Змістом юдаїзму, ісламу, буддизму є не особи Мойсея, Магомета чи Будди, а ці навчання, які вони проповідували. Євангельська етика перш за все навчає прийняттю особи Сина Божого, Який прийшов на землю заради спасіння людства. Високих моральних цінностей навчали і античні грецькі філософи (Сократ, Платон, Арістотель) та мудреці Індії і Китаю (Конфуцій, Дао). Золоте правило моральності згадується і в сакральних текстах нехристиянських релігій. Особливість християнської етики не тільки в тому, що вона пред'являє людині максимально високі вимоги, закликає не тільки до любові до ближнього, але й любові до "хреста" (страждань), закликає уподібнюватися до Бога і наслідувати Христа, бо: "Бути християнином – це власне ніщо інше, як наслідувати Ісуса Христа у людській природі, в міру свого покликання" (св. Василій Великий, Ш.Пр. 43).

Християнська етика аналізує природу, внутрішню структуру моральної свідомості і моральних відносин, досліджує моральні поняття, які виражають моральні норми, принципи, що містять оцінку діяльності людей. Християнська етика закликає шукати найвище добро (благо) не тільки своєю розумовою діяльністю, але й на основі формування духовного світогляду, який відкривається у вічних правдах, об'явлених Богом у Святому Письмі, зокрема, у правдах про: створення світу; створення людини на образ і подобу Божу (Бут. 1.26-27); відкуплення (спасіння) людства (Ів. 3.16-18); останні речі (смерть, суд, пекло, рай) (Євр. 9.27). Християнська етика – це етика беззастережного послуху волі Божій, об'явленій через Ісуса Христа. Християнську етику породжують роздуми над буттям, засновані на Об'явленні Божому. Християнська етика базується на абсолютній моралі, що є вічною, незмінною та існує поза простором і часом. Християнська етика є складовою частиною християнської філософії (Ohirko, 2012).

Християнська етика є вченням спільним для всіх християнських конфесій в Україні та має за ціль:

- інформувати слухачів про моральне вчення християнства, яке містить у собі загальнолюдські цінності;

- виховувати молодь на засадах: правди – "і спізнаєте правду, і правда вас визволить" (Ів. 8.32); свободи, про що наголошував ап. Павло: "Все мені можна", та не все корисне. "Все мені можна", та я не дам нічому заволодіти надо мною" (1 Кор. 6.12) та наш

Кобзар: “в своїй хаті своя й правда і сила, і воля” та екуменізму за принципом: “Один Господь, одна віра, одне хрещення” (Ефес. 4.5);

– прищеплювати молоді низку моральних чеснот: мудрість, мужність, справедливість, стриманість, милосердя, миролюбність.

Християнська етика допоможе молодій людині з допомогою християнської релігії орієнтуватися в таких трьох основних питаннях:

1. В кого маємо вірити і, в що маємо вірити? – В єдиного Бога, Який є абсолютним Добром.

2. Що маємо робити, щоб чинити волю Господню? – Сповняти Заповіді Божі та діла милосердя (див. Мт. 19.16-24).

3. Як слід уживати засоби, щоб досягнути спасіння? – Молитись, чинити добро, остерігатись зла і приймати святі Таїнства.

В історії християнства існувало три типи етики, кожний з яких має паралель в інших релігійних традиціях. Перший тип розуміє етику як вибір добра. Він має цільову орієнтацію і зосереджується, або на добродійностях, що необхідні для досягнення цілей, або на цінностях, якими ціль визначається. Добродійність підкреслював ще Арістотель, який рахував метою щастя, що досягається посередництвом досконалих дій і реалізації своїх можливостей. Другий тип християнської етики – вірність обов'язку. Якщо в деонтологічній етиці центральне місце займає поняття “правоти”, то в християнській традиції обов'язок ототожнюється з послухом Божому закону, даному в Об'явленні. До третього типу відноситься етика “відклику”, в цьому випадку Божа природа і цілі представляють собою вищу норму, а не конкретний набір правил. Особливо важливий відклик на те, що Бог зробив для нас. Рахується, що віра і турбота про ближнього – це благий відклик на те, що зробив Бог. Цю етику можна також назвати й етикою взаємин або контексту. Християнська етика – це лише відповідь на Божу Любов, яка не є з обов'язку, але є належною. Вважають, що в християнському житті першочергове значення мають відношення, а не принципи. Дії виникають із відношення людини до Бога на основі заповіту і віри, а рішення приймаються в конкретних соціальних контекстах, що не виключають невизначеності (Barbur, 2001).

Християнська етика включатиме в собі швидше оптимістичну мораль чим імперативну (Optimus – найвищий ступінь порівняння від Bonus – гарний, добрий, благий, що орієнтує на пошук і реалізацію блага, досконалості, щастя). Християнська етика ніколи не була і не буде класовою, але повинна бути універсальною.

Моральне богослов'я часто називають християнською етикою. Християнська етика є частиною теології, яка світлом християнської віри і розуму вивчає директиви, дотримуючись їх, щоб досягнути кінцевої мети. Моральне богослов'я називають етикою поведінки. Воно має завдання описати цю поведінку, оцінити саму людину, якою вона є, і якою повинна бути. У цьому значенні теологія називається етикою людини. Саме ця етика займається формуванням характеру,

моральних звичок людини і завжди спонукає людину питати себе, якою вона є і, якою має бути.

Те, що присутнє в естві людини, впливає на вчинки людини (добра людина робить добрі вчинки). Правильна моральна дія завжди відбивається на саму істоту, особу. Беручи це все до уваги, християнська етика є частиною теології і об'єктом її є норми і правила поведінки, що мають послужити для досягнення людиною її життєвої мети – Царства небесного.

Християнська етика відрізняється від загальнолюдської етики:

– джерелом моральності (Святе Письмо й наука Церкви);

– трактуванням злого вчинку (гріху);

– розумінням категорій етики (добра, зла, совісті, гідності, щастя);

– розумінням чеснот (надприродних і природних);

– усвідомленням морального закону (10 Заповідей Божих);

– незмінністю й вічністю моральних принципів;

– розумінням людини як образу й подоби Божої.

Загальнолюдська етика містить у собі елементи християнської етики, які є пізнаним природним людським розумом. Християнська етика доповнює й облагороджує природну етику, додаючи об'явлені правди і поширюючи природні правди пізнані людським розумом. Вона містить у собі природну етику, тобто сукупність правил поведінки, проголошені здоровим глуздом. Християнська етика увібрала в себе все те найкраще, що досягнуто філософською етикою, облагородивши його вченням Ісуса Христа, Словом Божим.

Християнська етика є могутнім виховним засобом у формуванні богословських, моральних і громадських чеснот. Вона сприяє для досягнення людиною Бога як найвищого добра. Особиста християнська етика наголошує на вірі та шануванні Бога. Вона відкриває шлях до мети через молитву, через любов до Бога і ближніх. Християнська етика сприяє утвердженню національної свідомості та належно оцінює гідність людської особи. Вона вивчає поведінку людини як свободної істоти у напрямі до остаточної мети – досягнути Царство Боже. Основою цієї науки є відповідальність перед Творцем за превеликий дар свободи.

Етика – це віра, надія й любов у добро. Християнська етика, визнаючи об'єктивність добра й зла, чеснот і вад, може бути пізнана та визнана неупередженим природним розумом. Фактично всяка об'єктивна етика є одночасно християнською.

Етика традиційних Церков базується на: таїнственній ініціації, універсальності, ієрархічній службі й харизматизмі, концепції спасіння світу та інтегрального розуміння світу, а також на об'єктивно-текстуальному тлумаченні об'явлених джерел релігії, пізнавально-емоційній мотивації, вільному й свідомому прийнятті рішень, відпущенні вини та відданні себе Богові. Традиційні Церкви об'єднуються навколо наступних фундаментальних світоглядних принципів: теоцентризм (розуміння того, що Бог є центром усього), креаціонізм (усвідомлення того, що Бог усе створив із нічого), провіденціалізм (положення про це, що Бог

перманентно (безперервно і постійно) керує створеним Ним світом, людською історією і поведінкою кожної окремої людини), персоналізм (усвідомлення людини як особи, створеної на образ і подобу Божу) і ревеляціонізм (прийняття Божого Об'явлення).

В християнській етиці людина – це втілений дух і одухотворене тіло, а її людський дух виражається тілесно. Тіло і душа людини – це не дві дійсності, що відокремлені одна від одної. Тіло – це жива матерія, злучена з душею. Тіло, маючи здатність до живлення, руху, відпочинку, розмноження, підпадає під закони матерії, тобто, зокрема, під закон смерті. Тіло наділене п'ятьма органами чуття. Людська душа оживляє тіло, виявляє духовну спроможність абстрактно мислити, творити ідеї, оцінки, міркування, вільно приймати рішення. Вона не зазнає тілесної смерті і не може розкладатися. Душа людини безсмертна, має свій початок із моменту зачаття і відповідає за вчинки особи.

“Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть” (Мт. 10.28). Згідно з християнською філософією людина отримує тіло через своїх батьків, а душу безпосередньо від Бога. Душа після смерті людини не перевтілюється в жодне інше тіло, а очікує його воскресіння при другому приході Ісуса Христа та Страшного Суду, на якому Він судитиме її діла. Душа має розум і власну свободну волю. В душі проявляються думки, почуття і бажання. Розум – це здатність душі творити ідеї, оцінки, міркування, розрізняти добро і зло. Воля – це здатність людини в певній ситуації поступити так або інакше. Бог не примушує людину вірити в Нього, чи робити так або інакше – це є прояв вільної волі людини. Не випадково народна мудрість повчає: “Вільному воля, а блаженному рай”. Блаженний Августин навчав: “Людино, Бог, що створив тебе без тебе, спасти тебе без тебе не зможе”.

Розум людини шукає найвищої правди – Бога й дороги до добра, уточнюючи закони – правила правильної поведінки. Воля бажає досягнути правду як найвище добро, притримуватися правильної поведінки й етичних законів. Щоб людина жила згідно зі своєю

природою, розум має вільно й щиро шукати правди, а воля має завжди бажати пропоновану розумом правду як своє добро. Воля людини має завжди поступати за провідом розуму.

Святий апостол Павло та Отці Церкви навчали, що людина – це єдність духу, душі та тіла (1 Сол. 5.23). Це вчення про триєдність людського буття називається трихотомією. Дух є найглибшою частиною душі, бо він відображає нашу самосвідомість. Дух – це наше власне “Я”, через яке ми безпосередньо лучимося з Богом. Не випадково, великий Каменярь Іван Франко писав: “Дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю, він не вмер, він ще живе ...” Дух є під впливом Святого Духа, у ньому діє благодать Божа. Дух проявляється у страху Божому, совісті та пошуку (спразі) Бога. Тілом ми буваємо подібні, душевні прояви теж бувають близькими, а духом ми не однакові, бо він творить нашу неповторність та особистість. Людина може стати особистістю, коли сформується як особа, що розвинула свій творчий потенціал, ставши своєрідною унікальною неповторністю, гідною наслідування, яка відповідає за свої вчинки. Людина є ковалем свого щастя. Вона разом із Богом є співтворцем світу. Від людини великою мірою залежить її майбутнє: “Як постелиш, так і виспишся”, “Що посієш, те й пожнеш”. Коли дух, душа пануватимуть над тілом, людина поступатиме морально добре, а коли, навпаки, тіло керуватиме душею, то людина попадатиме

в гріх. Людина буде добре морально сформована, якщо матиме такий порядок вартостей: дух, почуття (емоції), тіло.

Християнська етика базується на теїзмі, що є основою християнської філософії та навчає, що Бог є абсолютно вічний Дух, що не лише створив світ і все живе в ньому, але постійно цим світом і кожною окремою людиною опікується.

Духовно-моральне виховання в поліконфесійному суспільстві України найефективніше реалізується засобами християнської етики, яка використовує для цього все, що є спільним для усіх християнських конфесій: Святе Письмо, наука Господа нашого Ісуса Христа, універсальний моральний закон людства – Десять Заповідей Божих, богословські чесноти (віра, надія, любов), моральні чесноти (мудрість, мужність, справедливість, стриманість), категорії християнської етики (добро (благо), зло (гріх), честь, гідність, цінності, мотивації, щастя, совість, свобода, відповідальність).

Спільними для православних, католицьких і традиційних протестантських Церков є перших сім Вселенських Соборів Церкви. Тому наука цих Соборів є дуже важливою при викладанні християнської етики з

точки зору екуменізму, що має за мету об'єднання всіх християн на засадах толерантності, розуміння, діалогу.

Християнська етика визначається як наука про моральне добро людини представниками католицьких і протестантських Церков, а розуміється щоденним християнським способом життя представниками православних Церков. Джерелами християнської етики для католицьких і православних Церков є Святе Передання (наука Церкви) та Святе Письмо, а для протестантських Церков єдиним її джерелом є Біблія. В католицькій Церкві християнська етика тісно пов'язана з моральним богослов'ям та християнською томістичною філософією. Етика католицької Церкви закликає християн наслідувати Ісуса Христа як найвищий ідеал. Католицька Церква визнає дійсними 21 Вселенських Соборів Церкви. У православних Церквах християнсько-етичне вчення веде до містичного споглядання Бога, до глибокого вивчення християнської культури, традицій і звичаїв. Етика православних Церков закликає християн приймати дари Святого Духа (мудрість, розум, рада, кріпость – сила духа, знання, побожність, страх Божий – боятися гріха, яким зневажаємо Господа) (пор. Іс. 11.1-2) та плоди Святого Духа (любов, радість, мир, терпеливість, доброчинність, милосердя, віра, лагідність, поміркованість) (пор. Гал. 5. 22-23). У Святому Переданні православні Церкви наголошують на рішеннях семи Вселенських соборів у IV-VIII ст., а також на праці видатних церковних учителів, таких як Афанасій Олександрійський, Василій Великий, Григорій Богослов, Іван Золотоустий, Іван Дамаскин, Григорій Палама. Етика католицьких і православних Церков радить християнам зберігати євангельські ради (добровільна вбогість, досмертна чистота, досконалий послух).

У протестантських Церквах християнська етика носить характер біблійної етики через аналіз, дослідження і пояснення біблійних текстів морального змісту. Етика протестантських Церков містить у собі вчення М. Лютера (1483-1546 рр.), або вчення Ж. Кальвіна (1509-1564 рр.) Суть протестантської етики: Божа благодать дарується без посередництва Церкви; спасіння людини відбувається лише через її особисту віру в жертву Ісуса Христа; людина бере ініціативу в свої руки. Головні принципи протестантської етики: "Solus Christus, sola Scriptura, sola fide, sola gratia, soli Deo gloria" – "Тільки Христос, тільки Писання, тільки вірою, тільки благодаттю, слава тільки Богу". Протестантську етику достатньо висвітлює Макс Вебер. Він наголошував, що коли Бог любить людей, то має виявляти знаки своєї любові.

Філософською основою предмета християнська етика для представників католицької Церкви є христосентризм (Христос є центром навчання), для представників протестантських Церков – фідієцентризм (віра є центром усього), а для представників православних Церков – теоцентризм (Бог у Пресвятій Трійці є центром навчання). Проте спільними для всіх залишаються біблійні моральні настанови та наука Ісуса Христа (Ohirko, 2012).

Християнська етика – це віра, надія й любов у добро. Вона, визнаючи об'єктивність добра й зла, чеснот і вад, може бути пізнана та визнана неупередженим

природним розумом. Фактично всяка об'єктивна етика є одночасно християнською.

Етика традиційних Церков базується на: таїнственній ініціації, універсальності, ієрархічній службі й харизматизмі, концепції спасіння світу та інтегрального розуміння світу, а також на об'єктивно-текстуальному тлумаченні об'явлених джерел релігії, пізнавально-емоційній мотивації, вільному й свідомому прийнятті рішень, відпущенні вини та відданні себе Богові. У своїй педагогічній праці викладач християнської етики повинен докладати зусиль на усунення з ужитку всіх слів, поглядів і вчинків, які можуть ображати почуття представників тої, чи іншої конфесії. Екуменізм у сучасному світі яскраво засвідчує, що, наближаючись до Бога, християни зближуються між собою, проявляючи взаєморозуміння і пошану. Єдність у різноманітності – ось основний принцип такої праці.

Лише глибока пошана до інших переконань, постійне бажання до підвищення професійного рівня, а не вузькоконфесійні принципи, допоможуть викладачеві належно передавати знання з християнської етики, дбаючи насамперед за власне моральне вдосконалення та моральне і національне виховання нашої молоді, дотримуючись пріоритетів: Бог, Україна, народ.

При навчанні християнської етики слід уникати: фанатизму (нетерпимого ставлення до чужих переконань), прозелітизму (спроби навернути на свою віру й обряд представників інших конфесій), інфантилізму (падання в дитинство), сентименталізму (надмірних почуттів), раціоналізму (намагання все пояснити з допомогою розуму), вербалізму (багатомовства), інтернаціонального космополітизму (пам'ятати і розуміти, що ми є українцями, а не тільки громадянами світу, для яких не існує Батьківщини), індіферентизму (байдужого ставлення до певних проблем християнства) та фальшивого активізму (надмірно використовувати різноманітні методи і форми навчання, забуваючи, що слухачі втомлюються).

Навчання і виховання у християнській етиці здійснюється за принципом христосентризму, тобто у Христі – за принципом: "Живу вже не я, а живе Христос у мені" (Гал. 2.20); через Христа, за принципом: "Без Мене ж ви нічого чинити не можете" (Ів. 15.5); для Христа, за принципом: "бо коли ми живемо, для Господа живемо, і коли ми вмираємо, для Господа вмираємо" (Рим. 14.8). "Все бо від Нього, через Нього і для Нього" (Рим. 11.36). Християнську етику не випадково називають етикою любові, бо Сам Христос є втіленням Любові: "Це Моя заповідь, щоб ви любили один одного, як Я вас полюбив!" (Ів. 15.12) (Ohirko, 2012).

В умовах становлення і розбудови незалежної Української держави особливо гостро постає проблема духовного відродження народу на основі засад християнської моралі. Християнство є традиційною релігією українського народу і вже більше 1000 літ формує духовну культуру українців. Без духовних потреб, моральної відповідальності перед ближнім і усім народом, без патріотичних почувань не може набрати одухотвореності і освітньо-виховна діяльність.

В преамбулі Конституції України, прийнятої 28.06.1996 р., наголошується на усвідомленні

відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями, а тому слід знати який є Бог і Його закон, щоб реалізувати цю відповідальність на практиці.

Духовні цінності пов'язані з релігією як зв'язком, так і зустріччю та життям людини з Богом, Який є один для всіх, і тому людина повинна правильно будувати свої відносини з Творцем, вбачати у Ньому найвищий сенс свого існування. Кожна людина має природне право на пізнання Бога і Його законів, тому це право не можна обмежувати в навчальних закладах.

Починаючи з 1997 року християнська етика викладається в загальноосвітніх закладах України спочатку в її західних областях, а починаючи з 2005 року в усіх областях України. Християнська етика для слухачів початкової школи закликає: пізнати дивосвіт, а в ньому пізнати себе і Бога, Який є найвищим Добром; усвідомити себе в родині та пізнати Творця родини; шукати добро і прагнути чинити його у своєму оточенні; пізнати людську і Божу мудрість. Для слухачів основної школи предмет передбачає впровадження в їхнє життя біблійних основ християнської етики, які ґрунтуються на прикладах морально доброї поведінки героїв Старого і Нового Завіту, а особливо на пізнанні морально досконалої поведінки Господа нашого Ісуса Христа і святих, що наслідували Його життя. Основою навчання цього курсу є Заповіді Божі як універсальний моральний закон людства, який кожна людина повинна виконувати як Боже повеління. Для слухачів старшої предмет передбачає: усвідомлення молоддю морально-етичних цінностей; етики подружнього життя; основ християнського світогляду і моралі. Він сприяє формуванню у слухачів християнсько-моральних світоглядних принципів, які відкриваються у світлі християнської антропології, міжпредметних зв'язків християнської етики із сакральним мистецтвом, етикою подружнього життя, соціальною етикою, релігієзнавством, філософією, біоетикою, естетикою та етикетом.

Починаючи з 2000 року християнська етика поступово викладається в деяких вищих школах України, зокрема, в Національному університеті "Острозька академія", Катехитично-педагогічному інституті Українського католицького університету (м. Львів), Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Львівському національному медичному університеті ім. Данила Галицького, Державному вищому навчальному закладі "Університет менеджменту освіти" Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Богдана Хмельницького, Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова (м. Київ).

У вищій школі проблематика викладання християнської етики торкається питань пов'язаних з формуванням світогляду, духовності та моральності молоді, а саме: філософська та релігійна етика та їх особливості; християнська етика як етика любові; людина як суб'єкт та об'єкт християнської етики; базові етичні категорії (гідність, честь, совість, добро, цінності,

зло, щастя, мотивації, свобода і відповідальність); моральність людських вчинків та моральна свідомість; моральні та богословські чесноти; універсальний моральний закон людства – Десять Заповідей Божих; Ісус Христос – ідеал моральної поведінки; Святе Письмо – джерело християнської етики; міжпредметні зв'язки християнської етики з християнською філософією, етикою подружнього життя та із сакральним мистецтвом (Ohirko, 2012).

Висновки

Християнська етика запобігає порушенню Заповідей Божих, пропагує духовно і фізично здоровий спосіб життя. На заняттях з цього предмету учням та студентам розкривається: духовне значення Святого Письма та його сприймання як своєрідної Божої педагогії; алегоричне сприйняття Святого Письма як втілення в конкретному художньому образі Старого Завіту абстрактного поняття Нового Завіту; моральне значення Святого Письма, яке відкриває звичаї і поведінку конкретних постатей; аналогічне значення Святого Письма як перенесене з проблем матеріальних у духовні, вічні.

Таким чином, християнська етика є філософським дослідженням цілості морального життя людини, включно з моральним законом людства – Десяти Заповідей Божих та моральними цінностями та чеснотами, а також з моральністю, втіленою в Ісусі Христі – Богочоловіку, Його науці та святих, що Його наслідували.

Література / References

- Barbur, J. (2001). *Ethics in the age of technology*. Moscow, Biblical Theological Institute of St. Andrew the Apostle. [in Russian]
- Барбур, И. (2001). *Этика в век технологии*. Москва, ББИ св.ап. Андрея.
- Barshcheykyj, T., Vasjkiv, A. (2010). *Educational program for general educational institutions. Basics of Christian Ethics. Grades 1-11*. Ostroh, The National University of Ostroh Academy [in Ukrainian]
- Барщевський Т., Васків А. та ін. (2010). *Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи християнської етики. 1-11 класи*. Острог, Національний університет "Острозька академія".
- Vojtyla, K. (1991). *Foundations of ethics*. Moscow, *Questions of philosophy*, 1. [in Russian]
- Войтыла К. (1991). *Основания этики*. Москва, *Вопросы философии*, 1.
- Hildebrandt, D. Ethics. (2002). Lviv, UCU. [in Ukrainian]
- Гільдебрант, Д. (2002). *Етика*. Львів, УКУ.
- Kujak, S. (1997). *Christian Ethics. Ivano-Frankivsk*. [in Ukrainian]
- Кияк, С. (1997). *Християнська етика*. Івано-Франківськ.
- Malakhov, V. Ethics. (1996). Kiev. [in Russian]
- Малахов В. (1996). *Этика*. Киев.
- Ohirko, O. (2012). *Christian Ethics*. Sumy. [in Ukrainian]
- Огірко, О. (2012). *Християнська етика*. Суми.
- Rehusevych, I. (2007). *Ethics is common*. Lviv. [in Ukrainian]
- Регусевич, І. (2007). *Етика загальна*. Львів.
- Zhukovskiy, V. (2001). *Christian Ethics and Pedagogy: Articles and Lessons*. Ostroh, The National University of Ostroh Academy. [in Ukrainian]
- Жуковский, В. (2001). *Християнська етика і педагогіка: статті та уроки*. Острог, НУ "Острозька академія".
- Shostek, A. (1999). *Ethics conversations*. Lviv. [in Ukrainian]
- Шостек А. (1999). *Бесіди з етики*. Львів.
- Ślipko, T. (2002). *Zarys etyki ogólnej*. Krakow. [in Polish]